

01

La gran migració del segle XIII vers les terres valencianes

THE GREAT MIGRATION OF THE 13TH CENTURY
TOWARDS THE VALENCIAN LAND

ENRIC GUINOT RODRÍGUEZ

Universitat de València

enric.guinot@uv.es

ORCID: 0000-0002-3229-3712

rebut: 14/04/2025

acceptat: 25/04/2025

publicat: 20/11/2025

<https://doi.org/10.28939/iam.debats-139.1>

debats #139 (p. 30-39)

Segell de Jaume I. Biblioteca Valenciana

RESUM

Durant els segles XII i XIII es produí l'expansió territorial dels regnes cristians de la Península Ibèrica sobre al-Àndalus. La Corona d'Aragó en el Dos-cents protagonitzà la conquesta de les illes Balears i del territori que el 1240 el rei Jaume I constituí com a regne medieval de València, i en aquests dos nous regnes es va produir la construcció de la societat feudal en tots els seus aspectes: institucionals, de poder, econòmics, religiosos, culturals i també socials. Això va provocar una gran migració des de Catalunya i Aragó a Mallorca i a València, que substituï bona part de la societat andalusina local expulsada a la força, i s'ocupà l'espai rural i el món urbà. Aquest estudi explica com va tractar-se d'una migració de llarga durada en el temps; també, com s'ha pogut identificar a través de l'estudi de l'antroponímia medieval la procedència estadística d'aquelles famílies de colons pobladors, majoritàriament procedents de Catalunya a la majoria de les comarques valencianes; la quantificació aproximada del volum de persones que migraren en aquell primer segle; la diferent distribució comarcal que protagonitzaren, i, finalment, la diversitat de classes i grups socials que en participaren.

Paraules clau: colonització feudal; repoblament; Regne de València medieval; Corona d'Aragó medieval

ABSTRACT

The twelfth and thirteenth centuries saw an increase in the territory occupied by the Christian kingdoms of the Iberian Peninsula in al-Andalus. In the 1200s, the Crown of Aragon led the conquest of the Balearic Islands and the territory which, in 1240, King James I established as the medieval kingdom of Valencia, and, in these two new kingdoms, feudal society in all its aspects, institutional, relating to power, economic, religious, cultural, as well as social, was consolidated. This gave rise to significant migration from Catalonia and Aragon to Mallorca and Valencia, replacing a large part of the local Andalusian society expelled by force, and occupying the rural space and the urban world. This study explains how this migratory wave was extended over time; likewise how it was possible to identify, through the study of medieval anthroponymy, the statistical origin of those families of settlers, mostly from Catalonia in the majority of the regions of Valencia; an approximate estimate of the volume of people who migrated in that first century; their distribution in the different regions; and finally, the diversity of classes and social groups involved.

Keywords: Feudal Colonization; medieval population; kingdom of Valencia; medieval Crown of Aragon

Les societats d'Europa Occidental protagonitzaren entre els segles XI i principis del XIV un gran moviment de creixement intern, social, demogràfic, econòmic i d'ocupació de l'espai rural intern, tot en el marc de la construcció del feudalisme. Però aquesta expansió també va ser exterior, en les fronteres de les illes Britàniques, del mar Bàltic, de l'Europa central, dels Balcans i també del sud del continent, amb una rellevància especial en el cas de la Península Ibèrica sobre al-Àndalus.

És en aquest context continental en el qual emmarquem tant el naixement de la Corona d'Aragó medieval l'any 1137, arran de l'acord entre l'alta noblesa aragonesa i Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i de diversos comtats occitans, com de les dues expansions territorials sobre la seua frontera meridional andalusina. Efectivament, els dos regnes s'estengueren militarment vers el sud, sobre Tortosa, Lleida i la Catalunya Nova en un cas, i sobre les comarques del sud d'Aragó fins a Albarrasí, Terol i Alcanyís en l'altre. A més, aquestes conquestes del segle XII comportaren, primer, l'expulsió forçada d'una part majoritària de la seua població local de religió musulmana; també, una gran migració nord-sud des del Pirineu de famílies de colons cristians de les diverses classes i grups socials, i el repartiment de terres, pobles i ciutats entre aquests; a més, la reorganització agrícola, ramadera, urbana, econòmica i comercial de tot el territori, i, en un sentit global, la construcció de la societat feudal en aquests àmbits meridionals.

Va ser un segle després quan aquella primitiva Corona d'Aragó va procedir a una segona onada d'expansió de nou sobre el sud i al-Àndalus. El context inicial va ser l'expulsió del sud de França de la seua monarquia arran de la croada francopapal contra els càtars occitans, amb la mort del rei Pere II el

Catòlic en la batalla de Muret el 1213. I el desencadenant més proper, el trencament polític de l'Imperi Almohade, estès entre el Magrib marroquí i al-Àndalus, en diversos menuts regnes de taifes, com ara els de Mallorca, Múrcia i un de radicat a la ciutat de València, que quedà en mans d'un governador almohade aïllat: el *sayyid* Abu Saïd. La conseqüència principal fou una marcada debilitat militar de la València andalusina, que fou aprofitada per la noblesa aragonesa i catalana per a espantar el jove rei Jaume I a fer els primers passos de les conquestes de Mallorca el 1229 i de València el 1233.

Després de quatre campanyes militars dirigides pel rei Jaume I entre el 1233 i el 1258 i la fundació del nou Regne de València l'any 1240, el control politico-militar del territori entre el riu de la Sénia al nord i la frontera terrestre des del port de muntanya de Biar fins a la costa, al sud del terme de la Vila Joiosa, va consolidar-se. I, al mateix temps, va encetar-se un procés polític, social, econòmic, religiós i cultural molt més complex. Perquè l'assentament de milers i milers de famílies de colons cristians de totes les classes socials a través dels repartiments de terres i la concessió de cartes de poblament comportà la instauració de la societat feudal en tots els seus aspectes.

Noves terres cultivades i amb nous productes agrícoles, l'ampliació de les hortes i els espais irrigats; la vertebració de les rutes ramaderes de la transhumància entre Aragó i Catalunya i València; la creació d'una nova propietat de la terra, tant físicament com jurídica; la fundació de pobles i viles-mercat, i la desaparició consegüent de centenars d'alqueries andalusines com a forma de poblament.

A nivell econòmic, el desplaçament de noves xarxes comercials, especialment marítimes, entre València i Tortosa, Mallorca, Barcelona, Perpinyà i les ciutats costaneres occitanes. O la creació de barris

comercials i artesanals a les principals viles valencianes i la fundació de mercats i fires a les diverses comarques. A nivell social, la generalització de les senyories nobiliàries, laiques i eclesiàstiques, arreu del territori i, per tant, la instauració de les relacions socials feudals de vassallatge.

A nivell polític, la instauració d'una xarxa bàsica d'institucions del poder reial que representaven l'autoritat de la corona: lloctinent general del regne, batalla general, batles locals, jutges reials, etc., en paral·lel a la promulgació d'una nova extensa llei per a tot el regne: els Furs de València. Així mateix, el rei Jaume I va aprovar la creació progressiva de municipis autònoms del poder reial, començant per la ciutat de València el 1247, i pocs anys després va convocar les primeres reunions de ciutats, nobles i eclesiàstics en el que foren les primitives Corts del regne a partir del 1261. Finalment, però no l'últim, la gent que vingué a poblar aquell nou Regne de València portà la seua religió cristiana i construí amb les pròpies mans les primeres esglésies locals, mentre la Corona i l'Església organitzava els bisbats i fundava monestirs i convents.

Però la gent migrant també portà la seua llengua, el català i l'aragonés-castellà, que s'estengueren per les comarques valencianes amb decantaments envers una o una altra com a dominant en cadascuna segons els tants per cent de famílies de colons d'una llengua o de l'altra. Sense oblidar que, tot i la violència de la conquesta militar de les terres valencianes, arran dels pactes que se signaren amb la població andalusina també quedaren desenes de milers de musulmans en aquell regne valencià, que durant el segle XIII representaven al voltant del 50% de la població i que, de forma general, començaren a ser anomenats *mudèjars*.

COM VA SER AQUELL PROCÉS MIGRATORI?

El procés de construcció de la societat feudal a les terres valencianes del Dos-cents va ser protagonitzat per milers de famílies de tota classe social que migraren de nord a sud de la Corona d'Aragó, des de les diverses comarques de Catalunya i Aragó en direcció a Mallorca i València. I repetiren així en molts

aspectes allò que havia passat a mitjan segle XII en la mateixa Corona.

Ho sabem per la relativament abundant documentació que se'ns ha conservat en els arxius. La més antiga és l'anomenat *Llibre del Repartiment de la ciutat i regne de València*, en realitat tres manuscrits que anoten els noms de part de les persones que vingueren en les dues primeres guerres de conquesta (1237-1238 i 1247-1258) i a les quals es van donar cases i terres com a recompensa. La segona font rellevant són les anomenades «cartes de poblament», els documents atorgats pels poder feudals (rei, noblesa laica, institucions eclesiàstiques) per a assentar grups de persones en els pobles, les viles i les alqueries que s'havien repartit com a senyories i viles reials. La tercera font són els originals i còpies dels documents particulars, redactats per notaris, que parlen de les donacions de terres i també de la seua compravenda posterior al llarg del segle XIII. I la quarta font principal són els primers llibres d'actes i processos judicials dels incipients municipis organitzats, i dels quals ens han arribat exemplars del darrer terç d'aquella centúria de la ciutat de València i també d'Alcoi, Cocentaina i Sagor. Gràcies a ells és com podem veure, com si fora una finestra, l'escenari tant de les persones immigrants al Regne de València de Jaume I com de les primeres generacions de gent ja nascuda a València i que posaren dempeus aquella societat.

LA LLARGA DURADA DEL PROCÉS MIGRATORI DURANT TOT EL SEGLE XIII

El primer aspecte que podem constatar és la seua llarga durada en el temps. En el segle XX s'havia interpretat que el repoblament havia estat un fenomen curt en el temps, lligat als repartiments dels anys de la conquesta dels anys 1230 a 1250. Però l'ampliació de la mirada a tota la documentació que hem enumerat més amunt, palesa que, després d'aquella primera onada més «guerrera», la gran majoria de les persones que vingueren a València ho feren per raons econòmiques i de millora de la seua situació respecte de les condicions de vida que tenien a Catalunya i

Entrada del rei Jaume I a València. Pintura mural del Castell d'Alcaniys

Aragó. I aquest procés s'allargà durant diverses generacions fins al començament del segle XIV.

A més, no fou homogeni en el temps: alternaren períodes de major intensitat en la migració amb altres de dinàmica més lenta en l'arribada de persones. Els anys posteriors a les dues guerres de resistència dels andalusins valencians (1247-1258 i 1277-78) comportaren una acceleració d'aquesta migració, en bona part perquè era afavorida per la monarquia a fi d'aconseguir la instal·lació de més famílies de colons cristians que asseguraren el territori militarment davant la important població musulmana que hi continuava vivint.

I, de fet, la documentació local del final del segle XIII palesa que fou en aquelles dècades quan progressivament arribà més gent, amb casos concrets que podem documentar clarament. Per exemple, la

nova vila d'Alcoi fundada el 1248 tenia una seixantena de famílies l'any 1263, i havia passat a vora 200 vers l'any 1300. La vila de Castelló de la Plana havia estat fundada l'any 1251 per Jaume I amb les primeres desenes de veïns, i l'any 1272 el rei havia de donar permís per a ampliar la seua superfície urbana amb un nou barri a l'oest per a encabir a dins d'una nova muralla més gran l'accelerat creixement demogràfic. Ampliacions de nuclis urbans dels anys 1270, 80 i 90 que també estan documentats a Cocentaina, Gandia i altres viles del Regne.

LA GEOGRAFIA DE LA MIGRACIÓ: D'ON VENEN I ON ARRIBEN

Aquell moviment migratori del segle XIII a la Corona d'Aragó tingué dos pols, com en tants altres casos: punts de partida a les comarques d'Aragó i Catalu-

nya i punts d'arribada a Mallorca i València. Una migració, per tant, de llarga distància, a diferència d'altres d'aquells segles, que eren de radi curt, bàsicament d'àmbits rurals envers els nuclis urbans caps de comarca.

S'ha escrit molt sobre l'origen d'aquells pobladors, tot i que, bàsicament, durant molt de temps se n'havien fet estudis només amb les dades del *Llibre del Repartiment de València*, que ens parla d'algunes comarques a més de la ciutat i l'horta de València, i per a un període curt: els anys immediats a les primeres guerres de conquesta. Però, tal com acabem de dir més amunt, el procés fou de dècades i d'almenys tres generacions fins a principis del segle XIV. És per això que fa uns anys, E. Guinot va dur a terme una àmplia recerca de milers i milers de noms de persones d'Aragó i Catalunya del segle XIII, i també de recopilació de milers de noms de les persones que apareixen en els documents vivint a terres valencianes en la segona meitat d'aquesta centúria i part del segle XIV. Eren bàsicament homes caps de família, perquè així és com s'identificaven les unitats familiars a nivell administratiu, fiscal i legal, i representaven al voltant de 40.000 noms i cognoms.

La metodologia per a identificar les zones d'origen de totes aquelles persones està basada en un procés històric general a tot Europa Occidental, desenvolupat entre el final del segle XI i l'inici del segle XIII. És allò que els acadèmics europeus han anomenat la «revolució antroponímica medieval», i que comportà que en aquelles societats la gent passara de tindre només un nom propi a tindre un nom més un cognom, i que aquest segon, de forma molt generalitzada, passara a ser hereditari de pares a fills. Es tracta, per tant, de la invenció del cognom, uns cognoms que han arribat a la nostra època i que són els que portem tots nosaltres avui dia.

Aquells cognoms es van generar de diverses maneres, i per això hi ha cognoms basats en aspectes físics i morals de la gent: Bru, Ros, Moreno, Rubio, etc. D'altres són noms de plantes, animals o geografia física: Romaguera, Olzina, Sorolla, Font, Costa, Coll, etc. Uns altres eren un nom propi es-

devingut cognom: Bernat, Ramon, Eximén (ara Jimeno), etc. També, procedents d'oficis: Fuster, Forner, Teixidor, Zapatero, Carpintero, etc. I encara alguns de més especials: els d'article salat (Saplana, Despont, etc); els aragonesos-castellans patronímics (Sánchez, Pérez, o Sanchis i Peris, que venen del nom de persona més el sufix -ez o -iz). I els que foren més abundants en aquell segle XIII: els antropotònims; això és, un topònim esdevingut cognom: Barberà, Girona, Tarragó, Saragossà, Terol..., i molts altres microtopònims de llogarets, que en aquell segle esdevingueren el percentatge majoritari. A més, el que es constata mirant les llistes d'Aragó i Catalunya és que en cadascun dels dos països, amb la seua llengua castellana i catalana, tots aquests nous cognoms inventats corresponien a les dites llengües: Fuster era a Catalunya i Carpintero a Aragó; Ros en la primera i Rubio en el segon regne, i així la gran majoria.

Per tant, quan es revisen les llistes de milers de persones de la València del seu primer segle (1233-1350 aproximadament), es veu com en cadascuna de les poblacions apareix gent amb cognoms en una llengua o l'altra, o corresponents a un topònim de Catalunya o a un topònim aragonés. Estem, doncs, davant un indicador de procedència per regnes i, en el cas dels topònims, per comarques dels dos països. És cert que una persona que s'anomenara Ramon de Jaca en realitat podia vindre del Rosselló o de l'Empordà, i un Bernat de Tàrraga podia vindre de Saragossa o de Terol. Però la comparació amb com s'anomenava la gent en aquell segle a Aragó i Catalunya mostra que n'hi havia algun cas, però la immensa majoria portaven cognoms del regne respectiu. I, en canvi, en les llistes d'habitants del Regne de València medieval, la immensa majoria de persones amb un cognom toponímic corresponien a un topònim aragonés o català, i són molt escassos els topònims valencians. Conclusió: els cognoms, en el segle XIII, tenint en compte que només feia una, dues o tres generacions que s'havien inventat, eren un indicador de procedència estadísticament raonable. I ací no parlem de «pureses genètiques» i coses similars, sinó de moviments de població, de llengües que porten aquelles persones i dels orígens

inicials d'una població que, en una generació, esdevingué ja veritablement valenciana.

Així mateix, el que constatem en revisar els cognoms dels pobladors de les diverses comarques valencianes d'aquell primer segle és que arreu arribaren persones tant d'Aragó com de Catalunya, de diverses comarques d'origen, però que estadísticament hi hagué diferències de tant per cent entre unes comarques valencianes i d'altres. Així, en la zona que entre aquells segles i l'actualitat ha estat de parla valenciana, les proporcions de famílies procedents de Catalunya pels seus cognoms representaren proporcions superiors al 60%, i que fins i tot arribaren al 90% en algunes comarques de Castelló. I que, en canvi, a les comarques, poques en època medieval, on s'ha parlat castellanoaragonés, l'estadística era la contrària: entre el 80% i el 90% eren cognoms procedents d'Aragó i, en menys quantitat, de Navarra i Castella.

Un segon aspecte que cal tractar és el dels llocs, les viles i els pobles d'arribada. En realitat, la distribució dels colons migrants no fou homogènia sobre les comarques valencianes, i això fou degut tant a la permanència en moltes d'aquestes de considerables contingents de població indígena musulmana, com a la desigual distribució dels nuclis urbans arreu del territori, i encara per la continuïtat durant dècades del segle XIII d'una situació d'inseguretat i violència, ja que en certs moments es produïen episodis de resistència d'aquells que ja havien passat a ser anomenats «mudèjars», la qual cosa va fer que a les zones al sud de Xàtiva restaren menys poblacions de colons cristians durant el primer segle.

Així, i a grans trets, l'assentament dels migrants cristians va concentrar-se a les comarques del nord de Castelló; també per tota la costa, des de Vinaròs fins a Dénia, i a les planes costaneres de les comarques centrals, des de Castelló de la Plana fins a la Vall d'Albaida passant per la ciutat i l'horta de València. Mentrestant, les comarques interiors de l'Alt Millars fins a l'Alcoià-Comtat i les Marines continuaren majoritàriament poblades de mudèjars, així com les zones rurals, fins i tot d'horta, de les Riberes i la Vall d'Albaida.

LA QUANTIFICACIÓ DE LA MIGRACIÓ

Una altra qüestió que la investigació medievalista ha intentar resoldre és de quines xifres parlem: ¿quantes persones vingueren com a migrants durant aquell primer segle, fins a l'arribada de la pesta negra el 1348 aproximadament? La resposta no és fàcil, ni tampoc podem donar-ne xifres massa exactes per la manca de documentació estadística d'aquella època. No se n'han conservat censos de població, o fins i tot no se'n van fer, ni tampoc hi havia llibres de batejos i defuncions a les parròquies, perquè aquests documents administratius són d'èpoques més tardanes. Així que només disposem d'alguns censos fiscals o d'assistents a assemblees de veïns, però sempre locals i sense continuïtat en el temps per a una mateixa població.

El que sí tenim són informacions indirectes, com ara les dades que confirmen que en aquelles dècades hi hagué un llarg creixement demogràfic, evidenciat per les noves rompudes de terres ermes, l'ampliació dels espais urbans, l'ampliació de les muralles de les viles i de les mateixes esglésies parroquials per a rebre més gent, la necessitat de més forns i molins, etc. I tenim en tot cas la documentació local: els llibres municipals i els protocols notariais ens aporten també per a uns anys concrets els noms i cognoms de les persones d'una localitat que hi apareixen per diverses raons i amb dades sobre si són veïnes de la localitat o d'un altre lloc. Per tant, reunint centenars i milers de documents ens acostem a uns mínims segurs de població. Tot això plegat és el que ens evidencia el creixement accelerat de la població, producte de la migració, fins al primer terç del segle XIV, tal com indirectament assenyalava l'aparició de nous cognoms que no existien en una població o una altra fins a aquell moment que documentem.

Ha estat el professor Josep Torró qui ha fet els balanços aproximatius més seriosos dels quals disposem a hores d'ara. Aquest investigador, centrant-se en alguns casos de viles valencianes més ben documentades, com ara Alcoi i Cocentaina, i també en llistes fiscals de la monarquia del segle XIII per a les viles reials, n'aporta algunes xifres indicatives. Els seus càlculs apunten a l'arribada d'unes 40.000 per-

sones fins a la mort del rei Jaume I l'any 1276, que creixerien fins a unes 100.000 en el primer terç del segle XIV, equiparades així a una població mudèjar en aquestes últimes dates que també fregaria els 100.000 habitants.

LA DIVERSITAT SOCIAL I HUMANA DE LA MIGRACIÓ

La darrera qüestió que podem explicar és que aquella migració medieval estigué protagonitzada per una diversitat total de grups i classes socials: camperols, artesans, mercaders, nobles, eclesiàstics, notaris, jueus, etc., si bé en tant per cent la gran majoria numèrica fou clarament de famílies camperoles. És lògic, ja que aquella societat medieval era fonamentalment agrària, i va ser gent llauradora qui ocupà la major part de les antigues alqueries andalusines i construï amb les seues mans les noves pobles de fundació arreu del Regne. Gent que tornà a posar en cultiu les terres i que procedí a desbrossar i rompre camps nous per a produir aliments.

Evidentment, tenim l'altra cara de la moneda: l'arribada de la gent que posà en marxa els nuclis urbans, que foren l'espai de vida on es concentrà la major diversitat de protagonistes socials. Des de la capital valenciana fins a les viles-mercat que començaren a fer de menudes capitals comarcals, entre vint i trenta viles esdevingueren els espais de residència on arribà gent que no treballava la terra. Perquè, en aquella migració del Dos-cents, la construcció des de zero d'una nova societat feudal comportà que tota la seua diversitat de sectors socials vingueren a València com a migrants. Per la capa més alta jeràrquicament, la noblesa, famílies de nobles catalans i aragonesos reberen de la Corona viles i pobles com a senyoria feudal, i una part d'aquestes s'hi quedaren com a nous pobladors, tot i que va ser habitual que mantingueren els lligams amb la resta de la família al país d'origen, especialment en el cas de la noblesa aragonesa, que, durant el primer segle, restà un poc a cavall entre els dos regnes.

Al mateix temps, també vingueren a les viles valencianes mercaders i artesans. Els primers conformaren l'elit urbana del primer segle i dominaren po-

líticament els municipis, mentre construïen les rutes d'importació i exportació amb la resta de la Corona d'Aragó i també amb el món occità. I vingueren com a migrants a València centenars d'artesans de tots els oficis, especialitzats però sobretot de manufactura bàsica i barata per a la vida quotidiana: teixidors, pe-rarres, fusters, sastres, ferrers, obrers de vila i un llarg etcètera. I esdevingueren necessaris, perquè, amb l'expulsió forçada dels andalusins urbans decretada per Jaume I, tots aquests grups professionals havien estat exiliats.

El mateix aspecte de necessitat per a la societat en construcció representen els grups més especialitzats, tot i la seua diversitat: notaris, escrivans, juristes, metges, mestres de lletra, però també joglars, per exemple. I, evidentment, tot el personal eclesiàstic. La migració també estigué nodrida per clergues que anaven des dels qui foren elegits com a primers bisbes de València fins als abats, monjos i monges dels primers monestirs fundats al camp (Benifassà, el Puig, Valldigna...) i dels convents urbans dels ordes mendicants: franciscans, dominics, carmelites, agustins, etc. I la base humana de tota aquesta clerecia: els preveres i rectors de les primeres parròquies, tant a les ciutats com a les viles rurals on s'havia produït el repoblament de colons cristians.

Així mateix, hem de considerar la migració de persones dels dos grups etnoreligiosos minoritaris medievals: els jueus i els mateixos musulmans valencians anteriors a la conquesta. Sobre aquests, una part majoritària havien estat expulsats violentament per a expropiar-los cases i terres i repartir-les als colons cristians. Però la resta es quedaren a les terres valencianes, en part a les mateixes localitats i alqueries on vivien anteriorment, o també reassentats forçadament i traslladats d'una zona a una altra, i en altres casos també migraren pel seu compte a una altra localitat o retornaren d'allà on havien fugit en els anys de guerra.

D'altra banda, entre els migrants cristians que arribaren a València també trobem una minoria de persones de religió jueva, procedents majoritàriament de ciutats catalanes i també d'algunes d'aragoneses. Els primers apareixen en el moment de la conquesta de la ciutat de València, però la major part

arriben a partir de la dècada del 1280. Foren una població que vingué de barris jueus urbans de les ciutats més grans, i el seu assentament va ser similar en terres valencianes. Se'ls permeté fer jueries a les viles més importants, on podien dedicar-se millor al treball mercantil i artesanal.

TRETS SOCIOLÒGICS DE LA MIGRACIÓ

Unes consideracions finals més sociològiques que podem fer són que la migració, en una part dels casos, no fou definitiva en una primera localitat d'arribada. Són usuals, però no majoritaris, els casos de persones que arriben a una localitat, poden rebre terres per a cultivar-les o comencen a treballar de xicotets artesans per als seus nous veïns, però passat un temps continuen el viatge fins a una altra comarca o a una vila o ciutat més gran. La cerca d'oportunitats econòmiques, d'esperances de millors terres i de pagar menys rendes i impostos als nobles foren el motor d'aquesta mobilitat. S'han estudiat casos concrets de persones que rodaren des de Montblanc (a Catalunya) fins a Castelló de la Plana, Alzira i per acabar a Alcoi, tot en un període d'una dotzena d'anys. En el fons, són comportaments similars als d'altres migracions més recents i no haurien d'estranyar-nos.

Així mateix, tot i que, inclús de manera inconscient, tendim a identificar migrants amb homes, potser associat al procés de conquesta militar, en realitat al llarg d'aquell primer segle el moviment humà fou protagonitzat tant per dones com per homes, i també en bona manera per grups familiars, una condició humana indispensable, com és evident, perquè hi haguera noves generacions ja nascudes en terres valencianes. Aquesta habitual primera impressió d'una migració d'homes és deguda, en part, a la tipologia de la documentació conservada, però hem de sumar-hi una tradicional mirada esbiaixada de les relacions de gènere.

I convé aclarir també la qüestió del mestissatge. En l'àmbit cultural de la història d'Espanya ha exercit gran influència aquest discurs referit a l'Amèrica Llatina: homes de la monarquia hispànica dels segles XVII i XVIII que construïren famílies amb dones indi-

genes americanes. A banda, de nou, de la mirada deformada per prejudicis ideològics inconscients (el discurs tradicionalista sobre que el racisme i l'esclavitud americana fou cosa d'anglesos i nord-americans), cal insistir que les «trobades de pobles» en el passat no han estat idèntiques, i no poden traslladar-se situacions d'unes èpoques a altres. La confrontació ideològica medieval de base religiosa entre musulmans i cristians incloïa lleis específiques que amenaçaven el suposat «mestissatge». Sense anar més lluny, en els Furs de València consta que les relacions sexuals entre musulmans i cristianes comportaven la pena de mort immediata, evidentment per al musulmà. Una altra cosa era el que feien els amos cristians amb les esclaves musulmanes a la València dels segles XIII al XV.

Una tercera observació sobre el comportament dels migrants del segle XIII en terres valencianes és la de l'organització del viatge. Si en els primers anys en context de guerra els moviments de població foren més desordenats i amb decisions individuals, segons els punts de repartiments de terres o la possibilitat d'obtindre un botí, prompte les coses canviaren. A mesura que ja s'havia fundat una pobla o ja feia una generació que hi havia persones assentades en una antiga vila andalusina, les notícies de la situació a València arribaven a Catalunya i Aragó. Hi ha dades puntuals sobre persones, homes generalment, que es movien a soles, però també, en paral·lel, grups familiars que viatjaven cap al sud. Com aquell grup que en la dècada de 1260 foren assaltats i els van furar els béns quan anaven direcció a València, en el camí reial a la comarca catalana del Penedès.

Altres indicis apunten a una migració més avançada en el temps, ja en el darrer terç del segle XIII i començament del XIV, en la qual té un paper important l'existència de persones ja assentades en una localitat per a contactar amb gent de la comarca d'origen. No és tant que els documents detallen aquest fet, però casos com el de Sueca en aquelles dècades permeten veure que una sèrie de famílies porten cognoms toponímics de la comarca catalana de la Conca de Barberà més que de qualsevol altra comarca catalana o aragonesa. Quina és la relació?

Doncs que Sueca era una senyoria de l'orde militar de Sant Joan de l'Hospital, l'orde que li va atorgar la carta pobla el 1245. I que a la Conca de Barberà hi havia una de les grans comandes territorials i senyories d'aquest orde militar. Per això és raonable pensar que hi haguera aquesta comunicació al llarg dels anys i s'ajudaren a emprendre el viatge cap el sud i a acollir els inicis dels nouvinguts, com en tantes migracions en la Història. Sense descartar que també hi haguera, al mateix temps, una col·laboració, sens dubte interessada, a fer funcionar aquesta comunicació per part de la senyoria, l'orde militar dels Hospitalers, a fi de «controlar» els moviments dels seus vassalls i que l'abandonament de vassalls no perjudicara la senyoria d'origen.

* * *

Al remat, és cert que hi ha molts aspectes, especialment humans i de vida quotidiana, que seran difícils de conèixer, tot i els exemples puntuals que brollen dels antics pergamins. Ací entra la tasca de les persones investigadores de la Història, perfilant no tan sols les qüestions més estructurals d'aquell procés, que tenim explicades més sòlidament, sinó també presentant els casos i les coses de la vida per a entendre millor el passat. I no podem acabar sense tornar a recordar que aquella gran migració medieval del segle XIII, que està en la base de la nostra societat valenciana contemporània, va fer-se, també, sota la destrucció, l'expulsió i l'expropiació de la societat valenciana autòctona, la valenciana andalusina, els derrotats d'aquella història que protagonitzaren, al seu torn, una migració vers l'exili.

BIBLIOGRAFIA

- Ferrando Francés, A. (2023). «Els orígens històrics del valencià», *Revista Valenciana de Filologia*, 7, 89-175.
- Furió, A. (1997). «Organització del territori i canvi social al País Valencià després de la conquesta cristiana», dins *Territori i Societat a l'Edat Mitjana*, Lleida, I, 131-166.
- Furió, A., i Garcia-Oliver, F. (2010). »The horizons of the city: rural mobility in a frontier land (the Valencian Country, 1250-1350)«, dins S. Carocci (ed.), *La mobilitat social nel Medioevo*, Roma: École Française de Rome, 513-554.
- Garcia-Oliver, Ferran (2015). «La crida de l'oració s'ha fet vol de campanes. La colonització valenciana del segle XIII», dins *La encrucijada de Muret*, Sevilla: Sociedad Española de Estudios Medievales, 119-147.
- Guinot Rodríguez, E. (1999). *Els fundadors del Regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*. 2 vols. València: E. Climent.
- Guinot Rodríguez, E. (2002). «El repoblament aragonés: colonització i llengües (segles XII- XIII)», *Caplletra*, 32, 85-94.
- Guinot Rodríguez, E. (2009). «Una migració medieval: la colonització feudal al País Valencià al segle XIII», dins J. Santesmases (ed.), *Els processos migratoris a les terres de parla catalana. De l'època medieval a l'actualitat. Actes del VIIè Congrés de la CCEPC (València octubre de 2008)*, Barcelona-Valls: Centres d'Estudis de Parla Catalana-Cossetània, 31-52.
- Guinot Rodríguez, E. (2013). «La conquesta i colonització del regne de València per Jaume I. Balanç i noves perspectives», dins M. T. Ferrer i Mallol (ed.), *Jaume I: commemoració del VIII centenari del naixement de Jaume I. vol. 2: L'economia rural. L'articulació urbana. Les institucions eclesiàstiques. L'expansió territorial. El comerç*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 521-535.
- Torró, Josep (1996). «La herencia de la conquista. Inmigración colonial, ocupación del espacio y reparto de la población en el reino de Valencia», dins *La Población Valenciana. Pasado, presente y futuro, vol.1, Actas II Jornadas de Estudios sobre la Población Valenciana*, Alacant: Instituto Juan Gil-Albert, 321-344.
- Torró, J. (2006). *El naixement d'una colònia. Dominació i resistència a la frontera valenciana (1238-1276)*. València: Universitat de València.
- Torró, J. (2007). «Guerra, repartiment i colonització al regne de València (1248-1249)», dins J. Torró, i E. Guinot (ed.), *Repartiments medievals a la Corona d'Aragó: segles XII-XIII*, València: Publicacions de la Universitat de València, 201-276.
- Torró, J. (2008). «Jaume I i la formació del Regne de València. Una perspectiva general», dins G. Colon i T. Martínez Romero (eds.), *El rei Jaume I. Fets, actes i paraules*, Castelló-Barcelona, Fundació Germà Colón-Publicacions Abadia Montserrat, 13-32.